

LILLIAN DITTMANN
GUDSTJENESTEREFORMEN UTFORDRER
KIRKEROMMET

Innledning.

Gudstjenestereformen utfordrer kirkerommet!

I går lærte jeg om gode prosesser vedr endring av kirkerom i seminaret i St. Johannes, og jeg ser at mye av det vi skal bidra med, faller godt inn i den tenkning som ble gjort gjeldende der. Dette bidraget skal i større grad dra dere inn i gudstjenestereformens visjoner og målsettinger gjennom mye av det som jeg skal si. Oddbjørn skal vise en del bilder fra kirker der noen av disse prinsippene er hensyntatt, og han vil også utdype dette i sine verbale innlegg.

Uten utfordring blir tilbudet dårligere, stod det skrevet på en reklameplakat på flyet som jeg tok til Stavanger.

Utfordringer er altså noe positivt, noe som bidrar til at kirkerommet blir et bedre sted å være. Enda utfordringer ofte er krevende, stiller oss overfor nye tankemønstre, kan være slitsomme. Men de er helt nødvendige, siden vi er levende mennesker som er i forandring og utvikling.

Til grunn for dette foredrag ligger et arbeid som har pågått siden januar 2007, da RA og KR satte seg stevne for å snakke om de utfordringer som ville oppstå når gudstjenestereformen kom i gang. Denne reformen har videreført visjoner fra sist reform i 1977, visjoner som har blitt gjennomført i mange andre kirker, blant annet den katolske kirke verden over.

Før jeg går inn på disse visjonene, vil jeg bli litt i møtet mellom RA og KR i januar 2007, og i et oppfølgende møte i mai 2007. I begge møter deltok bl.a NFGs leder Finn Wagle, Geir Hellemo og Jørund Midttun fra KR, og Unni Grønn, Ulf Holmene, Oddbjørn Sørmoen, Linda Veiby og Heidi Geiran fra RA. I møtet sa blant annet Ulf Holmene at de hadde tatt inn over at seg at dette ville bli en stor og viktig reform som ville ha ringvirkninger i lang tid, og at RA ville bidra aktivt til at disse visjonene skulle kunne virkeliggjøres. Møtet endte i at det ble nedsatt en arbeidsgruppe som har laget dokumentet: "Gamle kirkerom for ny liturgi" som behandler de viktigste reformens målsetting og visjon i møte med de prinsipper som de nedfelt i Kulturminneloven og kirkeloven. I går startet formelt høring av gudstjenestereformen, og i løpet av et år

skal et knippe menigheter i Tunsberg bispedømme gå inn i et prosjektarbeid med representanter fra RA, for å videreføre prinsippene i en praktisk hverdag. De skal møtes og samtale og finne veier mot et mål som stemmer for menighetene og som samtidig ikke øver vold på verdier som tilhører fellesskapet. Dette skal nedfelles i et skriv som vil kunne brukes når menighetene andre steder skal i gang med å endre sine kirkerom, og saksbehandlerne hos RA vil bruke sin økte kompetanse til å komme fram til gode avgjørelser på vanskelige spørsmål.

En viktig visjon for gudstjenestereformen er at gudstjenesten er / skal være et møtested, - mellom meg og Gud, mellom meg og de andre og mitt eget møte med meg selv. En gang for mange år siden fikk jeg et sånt helt spesielt møte. Jeg var på studietur i Hellas, vi hadde reist i en uke og det var tre dager til vi skulle hjem. Vi hadde hatt lange dager og vært på alle viktige steder på det greske fastlandet, og jeg begynte denne dagen å kjenne meg sliten. Om ettermiddagen kjørte bussen inn i et klosteranlegg, Hosias Lucas, den hellige Lukas, der skulle vi hvile litt, spise, shoppe og se kirken. Jeg var sløv og trøtt, og gikk helt uengasjert inn i kirken, det var ikke den første. Der inne var det litt mørkt, kjølig, jeg tuslet framover og ble var et digert Maria-ikon rett foran meg, jeg gikk helt nær og så inn i det, og med ett var det som om det var satt et speil foran meg, det var som om det var JEG som satt der med treåringen min på fanget, - på et øyeblikk var hjemlengselen over meg, og tårene bare fosset fram, jeg satte meg i en krok og gråt meg tom.. deretter så jeg på ikonet igjen og møtte blikket til Maria, Guds mor - det var som om jeg i ikonets speilbilde også så inn i Guds ansikt og ble møtt og bekreftet i min aller viktigste rolle, rollen som jeg deler med Guds mor

Kirkerommet var med ett blitt et helt eksistensielt møtested, og stedet for en opplevelse utenom det vanlige. Kirkerommet er jo nettopp den trygge rammen som holder oss fast når vi slipper fram alt det som hodet og hjertet er så oppfylt av, det som vi trenger å legge av oss, for å kunne fylles med nytt liv og håp. Gro Dahle har skrevet et dikt, et nyskrevet bidrag til reformen, som sier noe om dette, i helt enkle ord:

*Her er jeg.
Her kan jeg være*

*i dette fanget
som holder meg,
mellom disse veggene
som støtter meg.
Her kan jeg åpne opp,
Her kan jeg hvile.
Gulvet bærer meg,
taket løfter meg oppover
På dette fanget
i denne armkroken
mellom disse ordene
kan tankene holde hverandre i hendene,
flette seg inn i hverandre
og åpne seg opp.
Som fugler kan de fly
fra benkeradene og oppover
i flokker og flokker
og fylle det store treet.*

Bakgrunn for reformen, visjonene.

En av visjonene var altså gudstjenesten som møtested. Og det er flere: At gudstjenesten skal utformes i handlinger og ord, i spennet mellom den universelle, verdensvide kirken, og den lokale kirke på et hvert sted, at den tid er over, da liturgien kunne brukes i et politisk spill, slik vi hadde det fra reformasjonen til vår egen tid, der det gjaldt om å ha kontroll over alt det som ble sagt i gudstjenesten: I Alterboken av 1920 er alt diktert!

Det betyr likevel ikke at alt må slippes fritt, nei:

Gudstjenesten skal ha de samme strukturer som den har verden over, mens de konkrete uttrykksformer er forankret i lokale vedtak, av det enkelte menighetsråd. Dette kan gjøre gudstjenestene *stedegne*, dvs preget av det sted og den tid vedtakene skjer i, og når det som er spesielt for vårt sted og vår tid skal uttrykkes, da må vi *involvere* store og små, gamle og unge, for *gudstjenesten skal være for alle!* Det gir gudstjenesten en *fleksibilitet* som gir den nerve, for små og store uttrykker seg ulikt, og handler seg ulikt. Disse visjonene går langt tilbake, kanskje tydeligst formulert i dokumentet ”Gudstjenestens fornyelse” fra det annet Vatikankonsil. Det ble videreført i forslaget til vår gudstjenestereform i 1977, men mange av forslagene fikk ikke gjennomslag. Gudstjenesteboken av 1977 har f.eks helt tydelige anbefalinger om endring av plassering av alteret,

og dette ble fulgt opp i de fleste nye kirker, men få av de eksisterende. Likevel lot ikke disse visjonene seg kvele av vedtak i 1977, men ble videreført av ildsjeler som bl a gjorde at vi i 1994 fikk vedtak om Ung Messe. Ved Ung Messe ble det startet prosesser som endret mange presters forhold til gudstjenesten. Kort sagt, i 2003 og 2004 kom det opp at reglene for gudstjenesten ikke lenger stemte med praksis, at reglene måtte endres, og dermed var vi i gang med en veldig omfattende prosess. Når man så først gikk i gang med å endre reglene, så man at det også var elementer ved liturgien som måtte forandres. Denne prosessen er irreversibel, den kan ikke stanses, bare ledes.

Kirkerommet er et møtested i seg selv, noen viktige timer i uken er det et synlig uttrykk for liturgiens innhold, står det i Gudstjenesteboken. Kirkerommet skal ikke bare støtte opp om de liturgiske handlingene som finner sted i dette rommet, men skal også bidra til å gjøre liturgien fattbar for dem som deltar. Kirkerommet oppfattes som et synlig uttrykk for liturgiens innhold, derfor må liturgi og kulturvern snakke sammen når liturgien endres. Når visjonene gjøres tydelige, og begynner å leve, da må de unødvendige sperrene bygges ned, og mulighetene etterspørres. Og dette har vært gjort i vårt arbeid, og det har gitt og vil gi resultater.

Gudstjenesten skal altså være lokalt forankret, handlingsaspektet styrket, og fleksibiliteten økes. Mens STRUKTURENE, som har vært noenlunde lik over hele verden gjennom alle tider, skal bestå. Menneskene har kommet sammen og hilst hverandre med hilsen fra Gud, de har hørt Ordet i en eller annen forstand, delt et måltid og gått fra hverandre, med velsignelsen ord. Denne lange linjen er tradisjonslinjen holder hele reformen sammen, det samme kan sies om den universelle kirke, den bæres også av en tradisjonslinje, akkurat som KIRKEHuset. Liturgi og kirkerom har altså noen fellestrekk som er viktige å være seg bevisst, at de har *vart* lenge. *At de skal vare lenge. At de lever også når de er borte.* (et apropos for liturgien er klokkerbønnen, for kirkerommet den kirken som er brent ned) *At de ikke kan nullstilles:* Helt ny liturgi er en umulighet. En helt ny kirke som ingen har sett maken til, er like umulig. Liturgier og kirker må alltid bygges på det som allerede er, grunnvollen er allerede lagt.

Vi skal altså endre en liturgi som har røtter, både langt tilbake til enevoldstiden, og enda lengre. Hva skal vi endre? Noen svar får vi når vi vender oss til de første kristne liturgier og ser hvordan de var, og dermed også hvordan kirkehusene var. Dette henger sammen! Nettopp derfor utfordrer gudstjenestereformen kirkerommet. Fordi den ser at likesom vesentlige elementer er blitt borte i liturgien, så er det tilsvarende med kirkerommet. Kirkerommene ble tilpasset liturgien, når liturgien nå løsrives fra dette, vil det nødvendigvis utfordre kirkerommets utforming.

Dette utfordrer!

Gudstjenesten skal være for alle! Vi ønsker at kirkerommet skal være tilgjengelig, at det skal gjenspeile at det er laget for levende mennesker, store, små, syke, friske, gamle, unge, blinde og seende, lamme og oppegående, at det er levende rom.

Skal menneskene kunne møte seg selv i dette rommet, for i neste omgang ta i mot Gud og andre mennesker, må det være mulig å kommunisere. Høre. Se. Og de må kunne ta del i gudstjenesten som en handling. Det må være rom for til å bevege seg, bøye seg, knele, tenne lys, be.

Liturgiopp gavene skal deles på flere. Med det endres oppfatningen av alteret. Alteret og alterringen kan få endret bruk.

Det er stygt å si at alteret og alterringen ble en bastion der presten regjerte og dirigerte, men det ble prestens sted. Det kom strenge regler for hvem som kunne stå ved alteret og innenfor alterringen... Nå skal alteret ikke lenger være bare prestens sted, fordi hele korpartiet skal brukes i den liturgiske handling av mange involverte, og alterbordet skal gjenfinnes som bord. Og presten skal igjen bli en del av fellesskapet som han måtte forlate når han skulle innta sin ensomme posisjon, bak alterringen, med ryggen vendt mot menigheten. Utdelingen av nattverden kan skje nede i midtgangen, stående eller knelende. I den første kristne kirke ba de nok mye mer i knelende stiling enn det vi gjør, uten alterringer. De falt ned og tilba ham, står det. Alterringen er et hjelpemiddel for oss som trenger fysisk støtte når vi kneler, men ellers kan vi jo knele når og hvor vi vil. Det finnes kirker uten alterringer. De tilber også Gud i ånd og sannhet!

OS: Kirkerommenes særegenheter og kvaliteter.

Mangfoldet og det stedege. Mulighetene *for utvikling av kirkerommene ved at det tenkes grunnleggende nye tanker om f.eks alteret. Da finnes det ikke en eneste løsning.....*

Ulik problematikk vedr begrensningene: Nyansene i vurderingene. Løse opp i problemstillingene.

(Jeg vil vise bilder fra ulike kirker og ulike sammenhenger for å si noe om karakter og verdier.)

LD: Den tid da det var mulig med klare svar, er forbi!

Instruksjonenes tid er fordi, i stedet må det i alle kroker og kroker bygges opp en **kultur for kommunikasjon**:

Kommunikasjon mellom ulike grupper i menigheten, mellom de valgte råd og styrer og kirkens ansatte, mellom prester og kultur/lokalhistorikere, mellom hierarkiene i kirken, mellom kirken og vernemyndigheter, alt dette snakket vi om i seminaret i går. Kommunikasjon, ble det sagt, bygger ofte på kunnskap om og respekt for hverandres ståsted og kompetanse, om lovverk og tradisjonshistorie, og det handler om å dele det man kan bidra med, aller helst det innerste, kjæreste, viktigste

Med kommunikasjonen bygges det opp oppfattelse av ansvar: At det ligger på oss alle. At kirkebygget er den fysiske utformingen av tro og tradisjon gjennom tusen år i vårt land, som i liturgien går vi i opptrukne spor og skal sammen komme fram til hvor vi skal. Kirken skal være en vital kirke som verdsetter den kulturen som troen har gjort sitt nedslagsfelt i, og den skal kommunisere historien, *bare dette kan gjøre den stedegen*, at den våger å hvile på den kompleksitet som ligger i skjæringspunktet mellom fortid, nåtid og framtid, og mellom tid og sted. Ved å våge kompleksiteten, lærer vi å kjenne vår kirke, vår historie, våre tradisjoner og våre særtrekk – viktig når en ønsker å gjøre forandringer, både når det gjelder liturgi og kirkerom.

Intensjonen med dette foredrag er, som Oddbjørn har sagt, å løse opp i problemstillingene. Å gjøre dem flere. Enklere eller mer kompliserte. Intensjonen er at dere skal se på kirkebygget deres og involvere flere til å mene. Invitere bredt til at folk kan si hvordan det er å komme inn i kirken, i spørsmålet mange fasetter. Er det f.eks MULIG å komme inn på egen hånd (hvis man sitter i rullestol? Er det mulig å høre det som sies? Er den ren nok? Ryddig nok? Hvordan er

det å være liturg der? Hvordan kan liturgen gjøre bruk av med-liturger? Hvordan er det å være barn? Kantor? Ungdom? Brud og brudgom?

Noen vil ikke gjøre noen endringer, av ”kjærlighet til kirken” vil man at alt skal være som det er, det er gjerne de som går der sjelden. Og er kirken gammel, er det lett å si at dette handler om kulturvern og skjule seg bak verneinteresser. Dette er å gjøre det for lett for seg selv. .

Andre vil gjøre store endringer. De vil ha ut benkene. De vil ha kaffekrok. Barnekrok. De vil flytte menighetshuset inn i kirken. Og søker om det og får nei.

Vi som er ansatte i kirken eller aktive på en el annen måte, må gå den lange, kompliserte veien, om prosesser. For reformen går ikke over! Visjonene gjelder alle. De prosesser som er satt i sving, er irreversible. Dette kommer til å angå alle sammen, i nær framtid!

Prosesser er viktige. Her er det viktig å ikke har for bastante meninger, men lytte til mange grupper, bygge opp til dialog. Gjøre erfaringer i dialogene, for å se hva man vinner og hva man taper. Det er snakk om å få til gode kirkerom der man ikke ødelegger verken opplevelsen, kunsten, arkitekturen, historien eller fellesskapet, liturgien, tilbedelsen.

For å være konkret:

Alteret får en omdefinert rolle i det nye forslaget. Og utdelingen av nattverden bør ikke alltid skje ved en alterring. Noen steder er alterringen kirkens helligste sted, mens den vernemessig kanskje ikke er så viktig. Kan alterringen gjøres mindre? Kan den tas bort? Flyttes til et sidealter? Bør den ikke tas bort, men endres slik at man finner likevel kan få til et bordalter? Når søknadene om endringer av kirkerommene skal skrives, må de skrives ut fra reformens visjoner, og bygge på erfaringer som man har gjort ut fra reformens grunnsyn. Noen behov faller kanskje bort, andre kan kanskje løses på en ny måte, fordi liturgien er endret. Behovene for endringer i kirkerommet må være begrunnet av den nye liturgiens anliggende bl a presten plass, alterets og alterringens funksjon, liturgien som handling etc

Barnekroker skal være nødhavner for barn, ikke stedet der barn leker fra kl 11-12.15 søndag, som om de var på Ikea eller Bastø-ferja. I forslaget til Ny liturgi for hovedgudst er

en av de viktigste målsettingene at gudstjenesten skal være for alle. Det er ikke laget egne familiegudst.liturgier tilpasset for barn, fordi gudstjenesten skal tenkes i forhold til barns deltakelse, og vi har allerede menigheter som har gode erfaringer med dette. I disse menighetene finnes det ingen lekerom for barn bakerst i kirken, men kanskje noe mer avskjermede kroker der barn kan ammes eller trøstes eller tas til side. I høringen skal det nettopp prøves, ble gudst for alle? Ble den ikke det, handler det ofte om at dette anliggende ikke er kommunisert godt nok, at det ikke deles mange nok, at enkeltes skepsis får tone ned betydningen av at barna er dagens kirke. Vi vil ikke alltid komme til familiegudst, kan noen si. Det ligger ikke i forslaget. Men det ligger muligheter for at barna alltid skal gjenfinne det som er fint og morsomt for dem, og ingen av oss har vondt av om gudst ordvalg tenkes ut fra ”store barn”. De mange søknadene om barnekroker vil nå kunne møtes med følgende svar: Men hvordan ser den lokale grunnordning ut? Er det i den liturgiske ordning tatt høyde for at barna ikke skal sitte bakerst i sin egen krok, men ha aktive roller? Er behovet for egen barnekrok virkelig så stort som dere har argumentert for? Eller har dere ikke gått ordentlig inn i de mulighetene som det legges til rette for? ”Vi frarøver barna noe helt vesentlig hvis vi ikke gir dem del i kirkerommets preg av hellighet og stillhet, sa Nils Tore Andersen i går. Og dermed utfordres menighet og fellesråd til å tenke om igjen, ta inn over seg det nye, fortsette dialogen med vernemyndighetene i en annen retning.

Her vil jeg også minne om biskopenes ansvar, for den lokale grunnordningen skal oversendes biskopene, den skal kunne brukes ved visitaser, og biskopene skal tilse at intensjonene i reformen etterleves. Da er hensynet til barna er viktig anliggende.

Noen steder ønsker menighetene *kaffekrok*. De ønsker å bygge fellesskap. Her har reformen viktige intensjoner: I samlingen kommer vi som enkelt- mennesker og gjennom den måten vi møtes på, salmer el sanger, bønner etc dannes et fellesskap. Dette fellesskapet vender seg til Gud i syndsbekjennelsen og ber... Forbønnen er en vi – bønn. Den lages av menighetens egne folk og vil derfor bli preget av det som rører seg i lokalsamfunnet. Denne bønningen kan virke samlende, fellesskapsformende. I nattverden samles vi som troende ved et måltid, og vi hilses og hilser hverandre med Guds fred. Liturgien har altså mange fellesskapsbyggende elementer, som ikke kan holdes utenom når søknaden om

endring av kirkerom sendes. Kirkerommet skal ikke bli menighetshus, der kaffen er viktig. Kaffe kan gjerne lages og serveres, men må man sitte og spise kaker til? Skaper denne væremåten det sosiale fellesskapet som vi ønsker oss? Er det noen av oss som ikke har følt oss oversett eller utenfor ved en trad kirkekaffe uansett fasiliteter? Kaffekosen må vi ta i hjemmene. Og hvis vi virkelig ønsker å satse på sosiale elementer, kan man legge hele gudstjenesten til menighetssenteret, der mulighetene virkelig er tilstede. Den gudstjenesten vil være preget av DET rommet, og vi vil igjen kunne kjenne at det stemmer, ordene, tonene, rommet, handlingene.

Benker

Benker er ikke benker.....Linda Veiby sa i går at når man skal begynne å med endringer i kirkerom, skal vi ta i øyesyn hva det er som gjør nettopp dette kirkerommet spesielt, og i vareta det. Da kommer man ikke unna et blikk på benkene, men vi skal ikke begynne der, sa hun. Benker kan være høye og trange og stå for tett eller være for rette, eller lave, vennlige, godt utformede, godt egnet for en skjev kropp som ikke kan sitte i stol så lenge.....for stoler er heller ikke stoler, de kan være i veien, tunge og stygge,/ lette og stygge og står på skeive og gjør livet vanskelig for en som ikke ser tydelig, og umulige for en med uformelig rygg eller gode og myke, god utforming, gode farger i stoff som ikke stikker et barn i kort sommerkjole, de kan være så tunge at de holder seg på plass, og så lette at de kan flyttes på om barnevognen trenger akkurat den plassen. Benker kan fortelle historien om dem som kjøpte seg plasser i kirker og samtidig fastholde en vond historie om utelukkelse av dem som ikke fikk eller ikke kunne sitte i dem. Stoler kan være tilfeldige løsninger eller gjennomtenkte møbler som føyer seg helt inn.

Som mor til et sterkt funksjonshemmet barn som ikke kan kjøre rullestolen sin selv, har jeg mange erfaringer vedr benker og stoler, og har delt dem med RA. Jeg kan synes både benker og stoler kan være håpløse, for meg er avstanden mellom benkeradene/ stolradene er viktig, sånn at det gir mulighet til å bevegelse. Videre at møbleringen ikke er så stramt strukturert at rullestolen må stå på utstilling eller bare på ett bestemt sted, og slik at jeg tillates å bevege meg el henne uten at det forstyrrer andre i særlig grad.

Benker kan være å foretrekke, de med puter eller stoler uten armlener, her er ingen enkle svar.

OS: **Verdivurdering.** Verdier mot verdier, eller verdier og verdier, ulike typer verdier. Analyser.

Alterpartier: Hvilke veier kan man gå, hvordan er det mulig og meningsfullt å tenke i forholdet tradisjon og fornyelse.

Ulike problemstillinger og ulike løsninger.

Rom for handling:

Tilgjengelighet og deltagelse:

Hva er kultur? Kirkens kulturmelding sier en del om dette.

Er det akseptabelt å besøke en kirke også pga estetikken, det stille rommet, historien og opplevelsen? Skal

gudstjenesterommet være hellig eller alminnelig eller begge deler, eller avhenger dette av det enkelte kirkerommet?

Hvem skal bestemme hva som er greit for den enkelte kirkesøker?

Skal det fremdeles være mulig å bare være tilstede i gudstjenesten eller må man involveres?

Hva er forskjellen på et bedehus, et menighetshus og en kirke? Eller er det ikke forskjeller?

Dette er spørsmål man må ta stilling til. Dette er vurderinger kirken må gjøre.

LD: **Stedegenhet** (bevissthet om kompleksiteten, særegenhet i tid, sted, mentalitet, behov, ressurser)

Vi lever i en flyktig og fragmentarisk tidsalder, og utfordres likevel til å holde alle aspekter sammen, i ordet stedegenhet.

Liturgi og kirkerom, fortid, nåtid og framtid, Nasaret og Tananger, ekshibisjonisten og einstøingen, vi skal fram til helhet, i vår liturgi og våre kirkerom, bare da vil vi kjenne alt det stemmer, bare da blir vi lykkelige. Helheten kan være en tydelig ledetråd. Se på, tenk over

Hele kirkerommet, alteret, benkene og barnekroken

Hele menigheten, de unge og gamle, friske og syke

Hele kirkeåret, advent, jul, faste, påske, veksttid,

Hele liturgien, samlingen, ordet, måltidet, sendelsen

Hele kullet. Hele bygda, de som ofte er der, de sjeldne

Måten å lage liturgiske opplevelser på, endres i sin helhet.

Måten å tenke kirkerom endres også i sin helhet, både mht tilgjengelighet og liturgi, for de har noen felles anliggender

som jeg tror kan brukes f. Eks til å få ut økonomiske midler. Liturgi og kirkerom må høre sammen og samordne endringene, slik at de kan dra nytte av hverandre, og utfylle hverandre.

OS: Bevisste skritt. Forsøk i Tunsberg. Kompetanse og kompetente folk. Gjøre menigheten kompetent. Viktig å gjøre erfaringer – både nasjonalt og lokalt. Viktig at sentrale kompetansesentra/myndigheter setter seg inn i problemstillingene og blir kompetente på problemstillingene, behovene og utfordringene. Reformens intensjoner. Universell utforming. Klima for kommunikasjon. Kompetanseheving. Sammenfattes i konkrete retningslinjer.

LD: Kommunikasjonens egenverdi.

Å snakke sammen gir en variasjon av løsningsmåter. Det kan hjelpe oss til å leve med resultatet, fordi vi alle sammen har bidratt med noe, gitt noe, sett noe, tapt noen diskusjoner. I Trondheim og Vår Frue hadde de fått til en prosess som gjorde at alle eide resultatet. Håndverkere, politikere, byråkrater etc. Det gjorde at det var enklere å få inn midler. Det gjorde gleden over resultatet større, alle ble vinnere... Å ha rett er noe helt annet enn å få rett. Vi får ikke alltid rett. Vi får det heller ikke som vi vil. Og ingen av oss lever med for mange nederlag. Derfor skal vi alle sammen arbeid for å fremme samlede løsninger.